

Forfatter: Andersen, H. C.

Titel: H.C. Andersens Eventyr bd. VII kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal

Citation: Andersen, H. C.: "H.C. Andersens Eventyr bd. VII kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal", i Andersen, H. C.: *H.C. Andersens Eventyr bd. VII kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal*, C. A. Reitzel, 1990, s. 321. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-hcaeventyr07val-shoot-idm139890593102896.pdf> (tilgået 24. april 2024)

Anvendt udgave: H.C. Andersens Eventyr bd. VII kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal

Gudfaders Billedbog

Gudfaders Billedbog tryktes første gang i tre afsnit i Illustreret Tidende nr. 434, 19.1.1868; nr. 435, 26.1.1868; nr. 436, 2.2.1868.

I sin lange kommentar til eventyret skriver A i Bemærkninger, at han egentlig blev opfordret til at skrive en folkekomedie med motiver fra Københavns historie af museumsmanden og arkæologen Chr.Jürgensen Thomsen (1788-1865), der i Paris havde set Paul Meurices Paris, drama i 5 akter, prolog og epilog (1855).

Ideen har tydeligvis fænget, for i kapitlet Rundetaarn i At være, der tidligst er forfattet vinteren 1856, siges det om Niels Bryde, der bor på Rundetaarn: »Nede under ham laae hele den travle By som i en Drøm. I de mørke Aftener skinnede ved Lygtelyset alle Gaderne som Taagestriber; hist og her fra et Tagkammer blinkede et Lys; han saae det ogsaa gjennem sine Tankers Glar, og det beskjeftigede ham at forestille sig Staden i de forskjellige gamle Tider: da den kun var et Fiskerleie, da den blev en Handelsplads, en »Kjøbmands Hafn« og voxte til Kongestad, saaledes som han havde læst om den« (20f).

4.12.1857 noterer A i Alm: »tændtes første Gang Gaslygterne i Kjøbenhavn.« Også heri fandt han et incitament, jvf. Bemærkninger 25. Han fortæller desuden, at han på længere sigt blev klar over, at det rent teknisk var umuligt at gennemføre planen om et skuespil pga. Casinos lille scene og teatrets ensemble. Istedet benyttede han ideen i en af sine mange billedbøger til børn af venner og bekendte: »*Kjøbenhavns Liv og Levnet* seet ved Tran og Gas«, og det var denne billedbog, der i forkortet form blev trykt i Illustreret Tidende (26). Som Topsøe-Jensen overbevisende argumenterer for det i Buket 243, er de sidste oplysninger næppe i overensstemmelse med virkeligheden. Dels fordi det med datidens sparsomme billedmateriale næppe havde været muligt at finde stof til at illustrere hele Københavns historie, og dels fordi eventyrets udpræget litterære stil ikke kan have været anvendt i 322 teksterne til en billedbog for småbørn. Topsøe-Jensen nævner mærkværdigvis ikke, skønt han minutiøst gennemgår eventyrets genesis, at denne i sig selv klart afkræfter, at eventyret blot skulle være en forkortet udgave af en billedbogstekst.

Det første fingerpeg om, at A har opgivet ideen om at realisere planen om et skuespil, får vi i den alfabetiske liste over »Eventyr og Historier som kunne skrives« fra april-maj 1859, hvor der under H står: »Havfrusang ved Gammelstrand«, jvf. citatet fra N.F.S.Grundtvigs digt 51.13-14, der i sin helhed giver et overblik over Københavns historie. Under bogstav T står desuden: »Tran Lampe og Gas Løgte« (ovf. s. XIV).

Først sidst på vinteren 1867 kom han igang. 15.3.1867 noterer han i Dagbøger: »Gik fra Kocks lidt i Theatret og saa hjem at skrive paa »Gudfaders Billedbog«« (VII 257). 21.3. hedder det: »Tog ikke paa Fremtidens Carneval; gik hjem fra Melchiors og skrev paa Gud Faders Billedbog« (ib. 258) og 23.3.: »Skrev paa Eventyret« (ib.). 27.3. var han nået så vidt, at han i forbindelse med sin faste onsdagsmiddag hos fru Ørsted kunne notere: »Læste hos Ørsteds »Gudfaders Billedbog«« (ib. 259). Fra denne version stammer indledningen i **f** samt **a**.

Derefter gik arbejdet i stå pga. A.s rejse til Paris og Schweiz 11.4.-7.6. Men efter hjemkomsten tog han 13.6.-16.7. ophold på Melchiors landsted Rolighed på Østerbro. Herom hedder det i MLE: »Det var den varme Sommertid og slet ikke lysteligt inde i Byens solhede Gader. Jeg blev som Gjæst modtaget hos Vennerne Melchiors paa »Rolighed« og skrev der »Gudfaders Billedbog« og Eventyret »de smaa Grønne«« (II 334). Og i Dagbøger siger han 14.6.: »Skrev paa Gudfaders Billedbog« (VII 307), 18.6.: »Sluttet: »Gudfaders Billedbog og læst den [...] her paa Rolighed er i Dag til Middag Grev Moltke Hvitfeldt, Enken Fru Bramsen & jeg læste Gudfaders Billedbog og De smaa Grønne« (ib. 308). Heller ikke denne version, som han iøvrigt læste op flere gange (se Dagbøger VII 310,324,331,358), blev den endelige.

4.12.-11.12.1867 var A i Odense i forbindelse med udnævnelsen til æresborger 6.12., og under opholdet var han gæst hos biskop C.T.Engelstoft (1805-89), for hvem han 9.12. læste *Gudfaders Billedbog* (Dagbøger VII 386). Denne har åbenbart haft flere indvendinger, for 24.1.1868 skriver A til ham: »Flere Gange har jeg skrevet denne lille Skildring om for at faae den kort, klar og klangfuld; jeg veed ikke hvilken Fornøielse jeg faaer der af« (Buket 249). 13.2.1868 svarer biskoppen, at han har læst eventyret, hvis sidste afsnit havde stået i Illustreret Tidende 11 dage tidligere, og fortsætter: »jeg har nu Intet at anmærke mere og finder det at være en tiltalende Ide og meget smukt udført« (ib.).

323

Inden trykningen var imidlertid gået et hektisk arbejde. 30.12.1867 fortæller Dagbøger, at A læste *Gudfaders Billedbog* op for Illustreret Tidendes udgiver O.H.Delbanco (1821-90) og dennes hustru og søn. Efter oplæsningen lovede A, at Delbanco skulle fa eventyret til ugebladet (VII 397). 8.1.1868 noterer han så i Dagbøger: »Hele Aftenen hjemme at renskrive paa »Gudfaders Billedbog« til illustrerede Tidende« (VIII 5); 9.1.: »Renskrevet paa Gudfaders Billedbog«; 10.1.: »Sad oppe og renskrev til Klokken 1/2 2 i Nat« (ib.); 11.1.: »Træt og tung; tog dog hen til Worsaa og læste for ham og Kone »Gudfaders Billedbog«, han fandt den

høist interessant (iaftes hørte Fru *Jerichau* den og var i Henrykkelse). Bragte *Delbanco* til første Nummer i illustrerede Tidende, en Deel af Gudfaders Billedbog« (ib.); 12.1.: »Gik ikke i Theatret, blev hjemme og renskrev paa Gudfaders Billedbog« (ib. 6).

Endnu var arbejdet dog ikke færdigt. 17.1. melder Dagbøger: »Skrevet i Gudfaders Billedbog et Indlæg: Engelændernes Færd til Kjøbenhavn 1807« (ib. 7). Topsøe-Jensen mener, at denne tilføjelse skyldes en protest fra biskop Engelstoft over, at Københavns bombardement i 1807 var udeladt (Buket 250), men denne tilføjelse kom til at volde A kvaler (om denne første kladde se Buket 252). 20.1. skriver han nemlig i Dagbøger: »renskrev paa »Gudfaders Billedbog« [...] gik til *Kongen Klokken 9*; der var Concert [...] jeg blev meget træt; morede mig ikke, ja kom ud af Stemning ved at tænke paa »Billedbogen« hvor jeg skulde omtale Engelændernes Færd 1801 og 1807, og hørte af Worsaae hvor meget man der i Huset holdt paa Engeland, men det Land har ført sig ondt op mod os, nu er det ikke at forbigaae samme, men med let Haand« (VIII 8). Resultatet blev en stærk forkortelse til det endelige s. 65-66. Sluttelig kunne A så 23.1. notere: »Hjemme endt Reenskrivningen paa »Gudfaders Billedbog«« (VIII 9).

Motiverne i de enkelte billeder havde A for adskilliges vedkommende behandlet flere gange tidligere, jvf. ndf. Hovedkilderne til de realhistoriske oplysninger er herudover primært L.J.Flamand: *Kjøbenhavn, dens ældre og nyere Historie*, samt *Beskrivelse* (1855) og *Holbergs Danmarks Riges Historie I-III* (1732-35).

46.1ff. *Gudfader*] et selvportræt af A. - **5** *klinede*] klistrede. - **8-9** *det mærkværdige Aar*] 1857; jvf. ovf.; *mærkværdige*: bemærkelsesværdige. - **12** *tør*] må.

47.2-3 *Riv Bogen ... gjort*] verset har egentlig stået i en af A.s rigtige billedbøger, jvf. Optegnelsesbog 11,2 (Bl 2r): »Med en Børnebilledbog: Riv Bogen istykker, det siger ei stort, / Værre har andre Smaa venner gjort! og det kan man nu ogsaa sige om Historien« (FoF X 138). - **7-8** *Den flyvende Post*] *Kjøbenhavns flyvende Post*, red. af J.L.Heiberg, 1827-30; 1834-37. På forsiden af hvert nummer var det af 324 A beskrevne billede med byens tårne. - **18** *Helhesten*] iflg. folketroen en overnaturlig trebenet hest der varsler død (jvf. Thiele 2 II 293 samt *Fodreise* 45). - **19** *Inderdelen*] midterdelen, det centrale afsnit. - **21-30** *Helhesten ... skrevet paa*] sml. »*Man siger*«! (V 244.19-32) samt optegnelse i *Collinske Samling Nr. 41,4to, 58 (KB)*, hvor A satiriserer over dagbladet *Fædrelandets* litteratur- og teaterkritiker Clemens Petersen (1834-1918), der skrev under mærket Zu-zx, og som havde nedsablet At være 11.7.1857: »Alle de som fortælle Historier, synge yndelige Sange og glæder Menneskene med hvad vor Herre giver dem at fortælle de kjende nok *Helhesten*, for under deres Kirke Poesiens hellige store Kirke, der sidder det Spøgelse, det har intet Navn men sædvanlig kun Bogstaver, saaledes som xu-xe eller saadan noget - den stiller sig uden for Comediehuset og siger at nu skal den Skuespiller eller Skuespillerinde døe, men de dør ikke, *Helhesten* kan ikke, han; Han vrinsker eller er uartig - gaaer i Ærinde til Poetens Dør, men det skader ikke, Han staaer paa Græs i Aviserne, *Fædrelandet* aabner ham sine Spalter, det vil sige han gaaer paa Papirs-Mark og spøger, men det er en daarlig Spøg, sædvanlig er det en forvildet Student, der ikke kan hitte rede i sig selv, som bliver *Helhest*. En virkelig Kritiker, de slette Ting omtaler han ikke, hvor der er Dygtighed taler han varmt om denne [,] opmuntrer Digteren, leder Læserne. Saa bliver han tørt i Aviserne selv dem der er for gode for saadant et Spøgelse« (Buket 246).

48.1-2 *Vægterne ... afskediges*] vægterne, der om natten foruden at patruljere i gaderne, udråbe klokkeslettet og synge vægterversene også passede gadebelysningen, afskaffedes i *København* i 1863. - **8ff.** Sml. *Den gamle Gadeløgte* (II 107ff). - **22** *mule*] surmule.

49.5ff. Sml. *Taarnevægteren Ole* (III 124.18-22). - **16** *Tyvegrund*] pga. strandingen ser vinden sandbanken som en tyv, der stjæler isen.

50.6-8 *Silden ... hen over dem*] sml. Flamand, ganske vist om tiden efter Absalons død: »Den levede for en Deel af Fiskerie; i de Dage var Øresundet nemlig saa opfyldt af Sild, at det ofte faldt vanskeligt at komme frem for Fisk« (8). - **8** *Kornmodn*] glimt i horisonten af lyn, der er så langt borte, at de ikke selv kan ses og den medfølgende torden ikke høres. - **30** *Bisp Absalon*] (1128-1201), biskop over Sjælland 1158, 1191 ærkebiskop i Lund; ca. 1167 overlod Valdemar I den Store (1131-82) ham *København*. - **38** *Axels Huus*] antoges tidligere for navnet på Absalons borg, idet historikere i 16. årh. fejlagtigt troede, at Absalon egentlig hed Aksel.

51.1-11 *Slot med Taarne ... Borgen stod alligevel*] verset har tidligere været benyttet i den i n.t. 47.2-3 omtalte billedbog, jvf. iøvrigt Optegnelsesbog II,2 (Bl 3r) (FoF X 138f). - **13-14** *Havfrubuur ... Lund*] N.F.S.Grundtvig: *Kjøbenhavn* (1841; *Poetiske Skrifter VI*. 1885.407). -

325

15-19 *De Fremmede ... Pebersvende*] sml. *Pebers v endens Nathue* (III 34-36). - **18** *tør*] må. - **20-21** *Nordostvinden ... Gadegrøften*] sml. Flamand: »Der var en himmelvid Forskjel paa hiin Tids og Nutidens Bygninger eller Huse; hine vare kun smaae, een Etage høie, opførte af Leer og tækkede med Straa; medens man nu knap har Plads til en snever Gaard, havde hvert Huus dengang sin Urtehave, ja vel endog sit Græs til en Ko, og Svinene rodede omkring i Gadegrøfterne« (5). - **24** *Steileborg*] jvf. Flamand: »Fra Slottets Taarne

kunde man see langt ud over Øresund, og saasart et Skib nærmede sig Kysten, bemærkede Absalons Folk det, saa Axelhuus, saaledes kaldte man Borgen, blev snart en Skræk for alle Sørøvere. Rundt omkring Borgens Mure vare der opstillede Stager, der bleve prydede med de fangne Venders Hoveder, og derfor blev den ogsaa kaldet Stageborg eller Steileborg« (5).

52.8*Serritslev Mark*] omtrent hvor nu Vibenshus Runddel og Serridslevsvej på Østerbro ligger. - **8***Solbjerg Mark*] det nuværende Frederiksberg, jvf. iøvrigt Flamand: »Og da nu Havnen ikke mere blev foruroliget af Sørøvere [...] hævede der sig snart langs Stranden og heelt op imod Serritslevby imellem to smaa Bugter, Kattesund og Pustervig, en anseelig Kjøbstad« (5). - **10***Skindere*] garvere. - **12-13***tæt ved Stranden ... Sanct Nicolaus*] jvf. Flamand: »Kjøbmændene havde lige ude ved Stranden deres egen lille Kirke, hvor de skyndte sig hen, saasart de naaede Land [...] den blev kaldet Nicolai kirke efter den hellige Nicolaus, der ansaaes for Skippernes Helgen« (4). - **18***Bisp Erlandsen*] biskop i Roskilde 1250, ærkebiskop 1254; død 1274. - **19***Claret*] vin blandet med sukker og krydderier. - **19***Giger*] middelalderligt strygeinstrument. - **19-20***Kobbeltrommer*] uvist hvad A mener; måske fejl for kobbertrommete dvs. kobbertrompet. - **23-24***Byens Befæstning ... Plankeværk kun*] sml. Flamand: »Byen blev [...] omgivet med et Plankeværk, for at holde Fjenden fra Livet« (6). - **25***Christopher I*] da. konge (1219-(1252-)59). - **25-28***Oprørerne...for Dig*] jvf. Erik Pontoppidan: Origines Hafniensis: »Denne Roskildske Prælat [: Jacob Erlandsen] [lod] see hvilken Egendoms-Ret han tilegnede sig over Kiøbenhavn, da han lod Porten lukke til, og forbød Kong Chrisff. I at søge sin Tilflugt der, efter at han med sine Folk ved Skiælskør var blevet slagen af Henr. *Emeldorph*« (1760.49). - **30***Det holstenske Banner vaier fra Slottets Taarn*] Christoffer II (1276-(1320-)1332) pantsatte 1329 København til grev Johan den Milde af Holsten. - **31-32***den sorte Død*] pesten. - **32***Atterdag*] Valdemar Atterdag (ca. 1320-(1340-)75), da. konge; fik 16.1.1341 overladt borgen og byen af biskop Jens Nyborg. - **35***tør*] må. - **37***Kjøgehøns*] se n.t. *Lille Tuk* (III 128.13).

53.3*Hanserne*] sammenslutning af nordtyske byer mht. udenrigshandel; angreb forgæves Kbh. i 1428. - **4***Guldgaasen fra Valdemars Taarn*] i Vordingborg; var anbragt øverst på spiret som udtryk for 326 Valdemars foragt for hansestæderne, efter at de 1367 havde erklæret kongen krig. - **6***Kong Erik*] Erik af Pommern (1382-1459), konge af Norge 1389, af Danmark og Sverige 1396. - **11ff.** Da Flamand ikke nævner Philippas indsats, har A brugt en anden kilde, men hvilken er usikkert. Sandsynligvis er kilden DH: »Denne hurtige og behiortede Dronning samlede i største Hast alt det unge Mandskab sammen, som hun kunde overkomme, og opmuntrede dem med Ord og Løffter til en tapper Modstand [...] Hvorudover man denne gang, næst Gud, maae tilskrive denne behiortede Dronning Kiøbenhavns Conservation« (1.563) og »Philippa [var] formedelst hendes Dyd og Tapperhed [...] udi stor Anseelse i Dannemark. Derpaa gav hun særdeeles Prøver udi Kiøbenhavns Beleiring; thi, da samme Stad blev angreben af Hansestæderne, og Kongen selv ikke vovede sig at blive der, tog hun sig Byens Forsvar an med saadan Hurtighed og Iver, at den store Fientlige Magt med Skamme maatte gaae tilbage igien« (ib. 615). - **14***Dronning Philippa, Englands Prindsesse*] (1394-1430), datter af Henrik IV og Mary Bohun; ægtede 1407 Erik af Pommern. - **19***Blokhuse*] mindre fæstningsværk bygget af jord og planker, jvf. Flamand: »Kong Erik lod i en Hast adskillige Blokhuse opbygge paa en af Refshalegrundene« (11). - **20***Karrebasserne*] primitive middelalderlige feltkanoner. - **27***Kong Christian I*] (1426-(1448-)81); foretog 1474 en rejse til Italien. - **29-30***en Gaard ... Lærdommen groe*] Københavns Universitet indviedes 1.6.1479, men fik dog ikke som A oplyser til huse i en ny bygning, men i det tidligere rådhus i Nørregade, hvor nu bispegården ligger. A tænker da sandsynligvis også på konsistoriebygningen i universitetsgården, et af Kbh.s ældste huse, der dog er en rest af den katolske bispegård fra 1420-25. A.s kilde er ikke fundet. - **37***Hr. Mikkels »Rosenkrands« og »gudelige Komedier«*] Michael Nicolai (hr. Michael), da. digter og præst (død mellem 1496 og 1514); Jomfru Mariæ Rosenkrans (Expositio super rosario beate Marie virginis) (trykt 1515); Om Skabelsen (De creatione rerum) og Menneskets Levned (De vita hominis) (begge trykt 1514; digte, ikke komedier); jvf. Vignetter til danske Digtere (1832; SS XII 178). - **38-39***Henrik Harpestrengs Lægebog*] den første dansksprogede lægebog (13. årh.). - **39***Danmarks Rimkrønike af Broder Niels*] afsluttet 1477 og udgivet som den første på dansk trykte bog af Gotfred af Ghemen 1495.

54.1*Danisman*] dansker. - **3***Gotfred af Gehmen*] ukendt fødsels- og dødsår. - **7***Folkesangens Fugl*] jvf. *Folkesangens Fugl* (V 29ff). - **12***Mundsveir*] tomme ord. - **16ff.** A.s frie opfindelse, idet brylluppet mellem Elisabeth (1485-1555), datter af kong Hans (1455-(1481-)1513), og Joakim I af Brandenburg (1485-1535) fandt sted i Stendal i Brandenburg 1502. A har dog godt vidst dette, idet citatet 56.34-36 af Arild Huitfeldt er hentet fra mottoet over en artikel af C.F.Allen i 327 Dansk Maanedsskrift (III.1856.1-41) om kurfyrstinde Elisabeth (Buket 260). - **22***Prinds Christjern*] Christian II (1481-1559), konge 1513-23. - **35-36***Hofbroen ... Hofbrostræde*] Højbro og den nuværende Højbro Plads. Flamand har ikke formen Hofbro. Hvorfra A har denne forvanskede form vides ikke. - **36***sin Duell*] allerede i den ældste fremstilling af Chr. II.s historie, Svanings Christiernus II, Rex Daniæ, er Dyvekes navn sat i forbindelse med due. Han gengiver det på latin med Columbula (lat. lille due) (jvf. også Chr. Winther: Kongens Skygge (1829; Samlede Digtninger. V. 1860.14)). - **36-55.1***den hollandske Pige ... Bergens By*] Dyveke (d. 1517); Chr. II så hende i Bergen 1507 og gjorde hende til sin elskerinde. 1516 erhvervede han Mogens Gøyes gård på hjørnet af Amagertorv og den nuværende Niels Hemmingsensgade til bolig for Dyveke og hendes moder Sigbrit Willumsdatter.

55.4*Elisabeth*] (1501-26), gift 1515 med Chr. II. - **8***de graadige Høge*] adelen; allusion til Ørnevisen, Kristian den Anden og Adelen (DgF nr. 173). - **25-26***Nu seiler Skibet ... Kongesnekke*] Chr. II forlod Kbh. 13.4.1523, jvf. DH: »Han lod lette Anker Klokken Et om Eftermiddagen, og løbe Kiøbenhavns Indbyggere op

paa Voldene for at see efter ham, indtil han kom dem af Sigte« (II 126). - **29***Farbror Frederik*] Frederik I (1471-(1523-)1533) var 1482 blevet hertug af Slesvig-Holsten, fra 1490 med residens på Gottorp Slot. - **31***for*] udenfor.

56.5-6*Markgrevinden af Brandenburg*] jvf. n.t. 54.16ff. - **10ff.** jvf. *Ærens Tornevei* (IV 61.21-33 m. noter). - **14-15***O hvilken Sorg ... Fure fik*] Fr. Paludan-Müller: Kong Christian (Fire Romanzer.1832. 13). - **17***Søren Nordby*] da. admiral (d. 1530); kæmpede under Chr. II.s landflygtighed ene mod hele Skandinavien og Hansestæderne for dennes sag, men måtte 1526 give tabt og flygtede til Letland. - **21***Grevens Feide*] borgerkrig 1534-36, der udover en krig om Chr. II.s eller Chr. III.s (1503-(1534-)59) ret til tronen også var borgernes og bøndernes krig mod adelen. - **26-27***Paa Nørre-Fællend ... stod*] jvf. Flamand; »nu lagde den udvalgte Kong Christian den Tredie sig med hele sin Magt den 24de Juli 1537 [fejlt for 1536] udenfor Kjøbenhavn og slog Leir paa Østerfællend, paa det samme Sted, hvor hans Fader 12 Aar iforveien havde ligget med sin Hær« (15). - **29-31***Op til Kirkens Muur ... Bryst*] sml. Flamand: »ved Helliggeistes Klostermuur saae man en Dag et skrækkeligt Syn. En fattig, udtæret Qvinde sad død af Hunger op mod Muren og hendes Arme omslutede krampagtigt to spæde Børn, der sugede Blod af Moderens Bryster« (17).

57.2*paa guldbræmmede Heste*] på heste hvor dækkenerne var kantede med guldborster. - **3***Carroussel*] ringridning. - **5***spapistiske*] katolske. - **6***Slaghoeks*] Didrich Slagheck, præst og rådgiver for Chr. II. Var med kongens onde ånd ved blodbadet i Stockholm 1520, hvorefter han blev biskop i Skara og statholder i Sverige. November 1521 ærkebiskop 328 i Lund. Kort efter rejstes sag mod ham pga. hans færd i Sverige, og 22.1.1522 blev han brændt på bålet på Gammeltorv. - **7***Kongen*] Chr. III. - **11-18***Paa udbredt Klæde ... Konge og Adel*] sml. DH »Efterat Bisperne [...] vare fængslede, lod Kongen oprejse et højt *Theatrum* under aaben Himmel i Staden, hvor han satte sig ned og lod med høj Røst for Adel og Almue oplæse paa Dansk Bispernes *Intriguer* mod sig, mod Riget og Religionen« (II 346). - **20-23***Fattige Fugl ... brusende*] se n.t. III.247.21. - **26***Hans Tausen*] da. kirkereformator (1494-1561); født i Birkende ved Odense. Efter et ophold i Wittenberg 1523-24 begyndte H.T. at forkynde Luthers lære først i Viborg og fra 1529 i Kbh.; deltog 1536-37 i arbejdet på Kirkeordinansen og blev 1541 biskop i Ribe. - **28-31***Det var hiin ... Hær*] B.S.Ingemann: Hans Tausen (Paa Tave Bondes Ager ved Birkinde By) (Samlede Skrifter 2.4.Afd. VIII.1864.294). - **32***Petrus Palladius*] (1503-60), født i Ribe; faderens beskæftigelse er omdiskuteret. P. R blev efter studier i Wittenberg dr.theol. 1537 og samme år biskop over Sjælland. I 1867 havde A.C.L.Heiberg udgivet hans Visitatsbog, der er en central kilde til reformationstidens kirke- og kulturhistorie. - **34***Hans Friis*] Johan Friis (1494-1570), adelsmand; rigskansler 1536. J.F. var meget interesseret i videnskab og oplysning og var fra 1537 universitetskansler. Betænkte 1555 universitetet med et stort legat. - **36***Peblingen*] latinskoleeleven.

58.1-4*Mens een Student ... blive*] citat fra sidste strofe af Poul Martin Møller: Studentersang (Hel sjælden rørtes Pen og Bog) (1821; Skrifter i Udvalg udg. af Vilh.Andersen. 1.1930.28). - **8-11***Hvad suser ... stor*] jvf. Thiele2 I 56f. A havde tidligere behandlet motivet i Havfruen ved Samsøe (1830; SS XII 117ff). - **8***Store Belt*] Samsøbælt. - **12***Paa Marken ... fødtes*] jvf. Thiele2: »Kong Christian den Fierde er født til Verden under aaben Himmel paa en af Ladegaards Markerne ved Frederiksborg. Thi det hændte sig nemlig paa den Tid, da Dronningen, hans Moder, gik i sit Svangerskab, at som hun en Dag gik over en af Markerne for at promenere, overfaldtes hun pludseligt af Fødselssmerter, saa at hun maatte ty ind under en Tornebusk, hvor hun fødte« (I 57f). - **14***Børsen*] på Slotsholmen, opført i årene efter 1619. - **14-15***Rosenborg*] lystslot opført 1606-34; A synes ikke at være opmærksom på, at Rosenborg opførtes udenfor Kbh.s daværende Østervold, der da løb, hvor nu Gothersgade ligger; senere rykkedes volden frem til den nuværende Østervoldgade og Østre Anlæg. - **15-16***Studenten fik sit eget Huus*] Regensen, opført 1623-28. - **17***Rundetaarn*] opført 1637-42 som astronomisk observatorium. - **18***Uranienborg*] Tycho Brahes (1546-1601) observatorium, der dog, efter at T.B. havde forladt Danmark i 1597, hurtigt forfaldt og blev nedrevet inden Rundetaarns opførelse. - **25-26***Er ei ... meer*] se *Ærens Tornevei* (IV 61.38 329 m. note). - **28***Christian den Fjerde*] da. konge (1577-(1588-)1648). - **38***Eleonore*] Leonora Christina (1621-98); se n.t. II 100.8.

59.1*Korfits Ulfeld*] da. rigsgreve (1606-64); blev efter studier i udlandet 1629 trolovet og 1636 gift med Leonora Christina; 1637 statholder i Kbh. og 1643 rigshofmester; pga. anklage for embedsmisbrug flygtede ægteparret 1651 til Sverige. - **4***dams*] dannet. - **6***Dom*] domkirke. - **6-7***Eleonores Broder er Konge*] Frederik III (1609-(1648-) 70). - **9***Sophie Amalie af Lyneborg*] (1628-85), gift 1643 med Frederik III. - **16***Slegfredbarn*] født udenfor ægteskab; barn af en slegfred, elskerinde. L.C. var datter af Kirsten Munk, som Chr. IV havde ægtet 1615. - **16***Karm*] arkaisk sprogbrug: karet. - **26***Peder Oxes Gaard*] i Klareboderne. Peder Oxe (1520-75) slog sig efter studier i udlandet i 1538 ned som godsejer og blev 1546 eneejer af Gisselfeld. Rigsråd 1552. Måtte af forskellige grunde flygte til Tyskland 1556, men kunne 1566 vende tilbage og blev 1567 statholder og rigshofmester. - **28-29***Kai Lykkes Gaard ... Tugthus*] lå ikke på Christianshavn, men i Klæreboderne, idet Lykke-slægten ca. 1600 overtog Peder Oxes gård. Også oplysningen om anvendelsen til tugthus er forkert. Tugthuset lå i det tidligere Helligåndskloster ved Helligåndskirken. Kai Lykke (1625-99), da. adelsmand; blev, efter at et brev fra ham til en elskerinde, hvori han fortalte om rygterne om dronning Sophie Amalies utroskab, kom myndighederne for øre, dømt til døden for majestætsfornærmelse. Da K. L. var flygtet til Sverige blev dommen exekveret in effigie 5.9.1661. Efter Sophie Amalies død fik K.L. lov at vende hjem. - **32-33***den aabne Plads ... har staaet*] Corfitz Ulfeldts gård blev nedrevet 1664, efter at han var blevet henrettet in effigie på Slotspladsen 13.11.1663. På tomten anlagdes det nuværende Gråbrødretorv, hvor der opstilledes en skamstøtte med den i teksten citerede indskrift.

60.4-7»Blaa Taarn« bag Slottet ... under Loftet] Leonora Christina sad fængslet i Blåtårn på Københavns Slot 1663-85. Det blev revet ned 1731-32. Navnet Blåtårn blev imidlertid overført på Frederiksholms Arrest, opført 1731 og benyttet som fængsel for skuespillere og hoffunktionærer til dets delvise nedrivning 1848. Det nye Blåtårn, som A sammenblander med tårnet på Kbhs. Slot, lå for enden af Frederiksholms Kanal ved det daværende Kongens Bryghus dvs. bag Christiansborg Slot. Jvf. Fodreise, hvor A gør sig skyldig i samme fejltagelse: »Allerede tittede det store Bryggerhuus frem ved Hjørnet, allerede hørte jeg Bølgernes Pladskende mod Bropælene blande sig med Skildvagtens Snorken. - Blaataarn laa foran mig; i Tankerne saae jeg der det snevre lille Kammer, hvori en Datter af Danmarks største Konge, uskyldig hensmægtede i 23 lange Aar. Væggene vare sorte af Røg, og Lysningen faldt kun ind igjennem det lille Lofts Vindue, som den barske Slutten aabnede, naar Røgen truede med at dræbe den arme 330 Fange« (34). - **12-13**hendes Trængselstid ... Bornholm] i juli 1660 flygtede L.C. og Ulfeldt til Danmark efter en dom for landsforræderi mod Sverige, på hvis side Ulfeldt havde tjent under belejringen af Kbh. 1659. Ved ankomsten til Kbh. blev de trods en bestemmelse i Roskildefreden arresteret og hensat i Hammershus på Bornholm til slutningen af december 1661. Foråret 1662 rejste de til Amsterdam og videre til Brügge, hvor Ulfeldt tilbød kurfyrsten af Brandenburg den danske trone. I maj 1663 rejste L.C. til England i et privat ærinde, men blev på den danske regerings forlangende arresteret i Dover. - **14-17**Ei Noget ... Brøde] L.C.s egne ord på (nu forsvundet) alterklæde i Maribo Domkirke. - **15-16**Hun veed ... veed den] Corfitz Ulfeldt døde i en båd på Rhinen febr. 1664. Liget blev udleveret til hans sønner, der begravede det på et ukendt sted. - **21-22**Min Huusbond ... Elende] Chr. Wilster:

Eleonore Ulfeldt (Digtinger. 1827.29) som dog har »svar« i stedet for »stor«. - **25** Carl Gustav] Karl 10. Gustav (1622-(1654-)60), sv. konge; gik efter at have besat Jylland og Fyn 6.2.1658 over isen fra Langeland til Lolland. - **27ff.** Sml. De Danske og deres Konge (1830; SS XII 332f). - **31** Kong Frederik ... Rede] se n.t. II 295.19-21.

61.9 Bisp Svanes Frue] Marie Fuien (1624-93). - tør] har lov til. - **14**Hans Nansen] (1598-1667); rådmand 1639, borgmester 1644; ledede 1658 de forhandlinger, der resulterede i Kbh.s udnævnelse til fri rigsstad, og var på rigsdagen i 1660 den vigtigste støtte ved indførelsen af enevælden. - **14**Biskop Svane] Hans Svane (1608-68); efter studier i udlandet 1633 professor i østerlandske sprog, 1646 i teologi og valgtes 1655 til biskop over Sjællands stift. H.S. spillede en aktiv rolle på rigsdagen ved enevældens indførelse og fik som belønning titel af ærkebiskop. - **23-24**Lyngen faaer Lov at groe] såvel Vestjylland som Nordsjælland hærgedes i anden halvdel af 1600tallet af en omfattende sandflugt, der ødelagde store landbrugsarealer. - **26**Christian V] (1646-(1670-)99). - **27-28**Byens Gader ... Lygter] 1681 anbragtes noget over 500 tranlygter efter kgl. forordning på Kbh. s gader. - **30**nu gjælde Titler og Rang] som led i enevældens kamp mod den gamle danske adel udstedtes 1671 en rangforordning, der betød indførelsen af greve- og friherrestanden. Ære og værdighed var ikke alene bestemt af fødsel, men også af kongelig nåde. Embedsmændene og ikke den gamle adel kom til at stå nærmest kongen. Desuden fornyedes Elefantordenen, og Dannebrogordenen indstiftedes. - det tyske Sprog] den nye adel kom hovedsagelig fra Tyskland. - **32**Kingos] Thomas K. (1634-1703), præst og digter; biskop over Fyn 1674; udgav 1674-81 Aandeligt Sjungekor. - **34**en Viintappersøn] se n.t. IV 62.4. - **35**hans Lovbog] Kongeloven af 14.11.1665 som Griffenfeld egenhændigt redigerede og renskrev.

62.4 Munkholm ... Danmarks Sanct Helena] frit citat af sidste vers af Carl Ploug: Peder Griffenfeld (Samlede Digte4.1868.462). - Sanct 331Helena] ø i Sydatlanten hvortil Napoleon forvistes efter slaget ved Waterloo 1815. - **7**Frederik IV's] (1671-(1699-)1730). - **10**Sehested] Christian Thomesen S. (1664-1736), søofficer; viste som viceadmiral sine evner som søstrateg og taktiker ved Stralsunds og Rügens erobring 1711-15 under den store nordiske krig; 1715 admiral, afskediget 1718 pga. sit tilhørsforhold til den gamle da. adel. - Gyldenløve] Ulrik Christian G. (1678-1719), søn af Chr. V og Sophie Amalie Moth; 1696 admiral, 1711 generaladmiral; øverstbefalende under slaget i Køge bugt 1710. - **11**Hvitfeld] Iver H. (1665-1710), søofficer; fortsatte som chef for linieskibet Dannebrog, efter at dette var skudt i brand under slaget i Køge Bugt 4.10.1710, kampen, indtil ilden nåede krudtkammeret, og skibet med mandskab sprang i luften. - **14**Peter Tordenskjold] Peder Wessel (1691-1720), da.-no. søhelt; adlet under navnet Tordenskjold. - **16-21**Der slog et Lyn ... staaomgjordet] Carl Ploug: Peder Tordenskjold (Samlede Digte4. 1868.269). - **23-24**Hans Egede] missionær, »Grønlands apostel« (1686-1758). - **24**hans Huustroe] Gertrud Rasch (ca. 1673-1735). - **28**Kjøbenhavn raser Pesten] 1711; jvf. Flamand: »Kjøbenhavns Udseende var [...] øde og mennesketomt; overalt saae man Huse, hvis Døre vare mærkede med et hvidt Kors; saadanne Huse vidste man, var angreben af Pesten« (39); »om Natten listede Folk i sorte Klæder sig fra Huus til Huus; det var Liigbærerne, der kom for at bringe de Døde ud, og saaledes bleve de da førte til Graven, uden at Nogensomhelst fulgte dem« (40); »Næsten alle Huse vare smittede og paamaledede det hvide Kors; og nu saae man mange Steder et stort sort Kors paa Døren og det betydede, at alle Husets Beboere vare uddøde« (43 f). - **30**Soten] sygdommen.

63.5ff. Københavns brand begyndte 20.10.1728, jvf. Flamand: »Den tog sin Begyndelse i et lille Huus paa Hjørnet af nuværende Frederiksberggaden og Halmtorvet hos en Spekhøker, hvis Søn havde faaet en Praas at løbe med, for at gaee op paa Loftet og see efter sin Boldt, der var fløiet derop [...] Formodentlig har han tabt Lyset i noget Hø [...] Vinden bar hen mod Vestergade [...] hvori der fandtes store Oplag af Hør, Hamp, Flesk, Talg og Tjære; alle Lofter vare fulde af Hø og Halm, og inde i Gaardene stode der opstablede

en Mængde Fyrre- og Birkebrænde til Vinterbrug [...] Landets Konge, den gamle Frederik den Fjerde, var tilstede overallt, hvor Ilden rasede stærkest« (45 f). - **16-17***Vreden ... Naade*] oversat latinsk hymne fra reformationstiden. Det var iøvrigt ikke Vor Frue kirkes klokker der spillede, men Helligåndskirkens, der også brændte. - **24***Slottet*] Christiansborg Slot, opført 1731-40. - **25-27***en Jernlænke ... Hoved*] jvf. Flømand: »man fik ikke Tilladelse til at betragte Slottet, undtagen udenfor, og dette tillodes ikke engang anderledes, end at man gik med den tilbørlige Ærbødighed og med Hatten i Haanden over Slotspladsen; men paa 332 dets Fortouge turde man ikke gaae, thi her var der spændt Jernkæder langs Slottet for at holde Folk fra at komme det for nær« (51). - **30-33***Som rensende Stormvind ... tilbage*] Chr. Wilster: Ludvig Holberg (Før var der knap skreven paa Dansk en Bog) (Digtinger. 1827.65). - **34***Ludvig Holberg*] forfatter (1684-1754). - **34-35***Den danske Scene ... har man lukket*] efter Kbh.s brand og under indflydelse af pietismen blev komediehuset i Lille Grønnegade lukket 1728.

64.1*hans Moder*] Sophie Magdalene af Brandenburg-Culmbach (1700-70), gift 1721 med Christian VI (1699-(1730-)46), under hvem hoffet var stærkt tyskpræget, jvf. Buket 254. - **3***Frederik V*] (1723(1746-)66). - **4-5***den danske Scene er aabnet igjen*] allerede 30.9.1746 mindre end to måneder efter Chr. VI.s død 6.8. gav kongen bevilling til opførelse af danske komedier i Læderstræde 13, og 18.12.1748 åbnedes Komediehuset på Kongens Nytorv. - **4-5***ride Sommer i By*] se n.t. III 105.12. - **8***Gretrys*] A.E.M.Grétry (1741 el. 42-1813), belgisk komponist, hvis berømmelse især beroede på hans arbejder 34 indenfor opéra-comique. Hans syngestykker var hyppigt opført på Det kgl. Teater i sidste halvdel af 1700tallet. - **9***Londemanns*] Gert L. (1718-73), skuespiller, hvis kåde og respektløse improvisationer og store forvandlingsevne gjorde ham til en af den klassiske komedies hovedfigurer og publikums yndlinge. - **10***Lovise af England*] (1724-51), gift med Fr. V 1743. - **14***Mathilde*] Caroline Mathilde (1751-75) blev 1766 viet til den sindssyge Chr. VII (1749-(1766-)1808); pga. sit forhold til J.F.Struensee blev hun i forbindelse med dennes arrestation 17.1.1772 forvist til Kronborg og flyttede efter at være kendt skyldig i ægteskabsbrud samme år til Celle i Hannover, der hørte til hendes broder Georg III af Englands stater. Bl.a. Baggesen, Schack Staffeldt og Carl Bernhard har digtet om hendes skæbne. Jvf. også O.T. 83, DtB 238, MLE II 297. - **17-18***Slottets Brand*] 26.2.1794. - **25***Ewalds Sang*] Johs. Ewald (1743-81): Kong Christjan stoed ved høien Mast (i: Fiskerne (1779)). - **25***Hartmanns deilige Melodi*] Johan Ernst Hartmann (1726-93), musiker; født i Schlesien, kom 1768 til Kbh. som koncertmester ved Det kgl. Kapel, hvor han som komponist til musikken til Ewalds Balders Død (1779) og Fiskerne lagde grunden til det danske syngespil. A.P.Berggreen rejste i 1840 spørgsmålet, om H. eller landsdommer D.L.Rogert (1742-1813) var komponist til kongesangen. I denne diskussion holdt A på Hartmann (jvf. At være 19). - **32-33***Frihedsstøtten*] rejst i 1792 i anledning af stavnsbåndets ophævelse 1788. - **34***Kronprinds Frederik*] Frederik VI (1768-(1808-)1839) overtog regeringens førelse i 1784 pga. Christian VII.s sindssygdom. - **35***Bernstorff*] Andreas Peter B. (1735-97); udenrigsminister 1773-80 og 1784-97; var ivrig tilhænger af landboreformerne og støttede farbroderen J.H.E. Bernstorffs (1712-72) forbedringer på Bernstorff gods. - *Reventlow*, 333*Colbjørnsen*] Chr. Ditlev R. (1748-1827), godsejer og statsmand; som deputeret i Rentekammeret fra 1784 stod han bag nedsættelsen af landbokommissionerne og gennemførte landboreformerne i samarbejde med juristen Chr. Colbjørnsen (1749-1814), der 1786 blev sekretær i den store landbokommission.

65.6*Snart falder Stenen paa Ulfeldts Plads*] i 1841 indkom ansøgning til Chr. VIII fra beboere på Ulfeldts Plads om at få fjernet skamstøtten for Corfitz Ulfeldt. Ved kgl. reskript blev skamstøtten fjernet natten mellem 23. og 24.5.1842, og pladsens navn ændredes til Gråbrødretorv. I den anledning skrev A et hyldestdigt til Chr. VIII, se MLE I 357. - **8-9***Vi har ... Verdens ende*] N.F.S.Grundtvig: Anden April (1846; Poetiske Skrifter VI. 1885.597). G. har iøvrigt Kongevei i stedet for Landevei. - **13-14***Hver stod fast ... Døden*] W.H.F. Abrahamsons (1744-1812) sang ved begravelsen af de faldne i slaget på Rheden 2.4.1801: Være Fred med eder alle. - **21ff.** Kilden er Carl Baggers digt Den engelske Kapitain (1834; Samlede Værker II.1867.396ff), som iflg. Villads Christensen i Historiske Meddelelser om København. 1.186 antagelig er grundet på en historisk begivenhed, som er omtalt i Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn 20.10.1807: »Indfødte Engelske, som for otte Dage siden ere komne fra London, forsikre, at næsten hver Mand i Engelland er yderst misfornøiet med Angrebet paa Danmark. Selv de fleste Engelske Officerer, som have været med paa Expeditionen, ansee den for en Caperexpedition. Et mærkeligt Exempel herpaa havde Engellænderne, da de vilde lande: en Capitain, som længe havde ivret mod Toget, druknede sig, for ikke at blive nødt til at fegte for en saa uretfærdig Sag. De Engelske foregive, at han var lidt tungsindig.« - **24***Bretlands*] den oldnordiske betegnelse for Wales; her vel: England.

66.6*Einheriar*] i nordisk mytologi de faldne krigere, der efter døden samles i Valhal. - **8-11***Altid Folketroen ... imorgen*] citat fra sidste strofe af A.s eget digt Trøst i Tro (1864; MLE II 278f). - **15***Oehlenschläger*] Adam O. (1779-1850), da. digter. - **18-19***en Bro ... Riger*] citat fra A.s eget digt Til H.C.Ørsted, først offentliggjort i sin helhed posthumt i SS 23-57 79 (SS XII 443). - **20***Hans Christian Ørsted*] fysiker (1777-1851); opdagede 1820 elektromagnetismen, grundlaget for elektrotelegrafien. - **22***en Gaard*] Thorvaldsens (1770-1844) museum, opført 1838-48 af M.G.Bindesbøll; jvf. *Nabofamilierne* (II 120ff).